

Kilder

De vigtigste kilder, som denne bog bygger på, er dels trykte dels digitale. De vigtigste trykte bøger og artikler er anført til sidst i bogen (s. 103-04), dog er nogle mere specifikke trykte tekster kun nævnt nedenfor.

Her på ressourcesiden finder man især henvisninger til de vigtigste digitale kilder til bogens oplysninger. Meget vigtig er den fabelagtige *Engelsk Wikipedia*, der har mere end 6½ millioner artikler, som normalt er dokumenteret med fodnoter. I en del tilfælde har jeg suppleret med artikler i *Tysk Wikipedia*, *Fransk Wikipedia*, *Svensk Wikipedia* og *Dansk Wikipedia*. Mine Wikipedia-opslag til denne bog er for langt de flestes vedkommende foretaget 2020-22.

Man kan høre musikken til alle verdens nationalhymner arrangeret for orkester og dirigeret af Peter Breiner på Marco Polo-udgivelsen *The Complete National Anthems of the World, 2019 edition* (10 disc sæt).

Mennesker kan også være en kilde. Jeg skylder musikforskeren Charlotte Rørdam Larsen tak, fordi hun på et sent stade af bogens færdiggørelse gav mig en konstruktiv respons på indholdet, som har gjort det færdige resultat bedre. Bogens eventuelle fejl og mangler skyldes alene mig.

Kapitel 1, Smith og Carlos sætter livet på spil under USA's nationalhymne:

Smith-citatet er fra Tommie Smith og David Steele: *Silent gesture*, Philadelphia 2007, s. 1. Også artikel af Steve Rose om begivenheden i *The Guardian* 14/10 2020, set på www.theguardian.com.

Engelsk Wikipedia: "John Carlos", "Tommie Smith", "The Star-Sprangled Banner", "1968 Olympics Black Power salute", "Peter Norman".

Kapitel 2: Hvorfor protestere under USA's nationalhymne?

Engelsk Wikipedia: "U.S. national anthem protests", "U.S. national anthem protests (2016-present)", "The Star-Sprangled Banner", "Francis Scott Key", "Honors music".

Tysk Wikipedia: "Düppeler Schanzen-Marsch".

Inge Adriansen: *Nationale symboler i Det Danske Rige 1830-2000*, 1, 2003, s. 30-45 (og generelt s. 173-239).

Kapitel 3: Genkendeligt sprog og klicheer

Engelsk Wikipedia: "List of national anthems", "List of former national anthems".

Om USA's nationalsang på spansk: Minna Skau i *Politiken* 2. maj 2006, 1. sektion s. 4, og Martin Burchardth i *Information* 4. maj 2006. Om Spaniens tekstløse nationalsang: *Weekendavisen* 8/2 2008, "Umulig nationalsang". Forskellen på den 'franske' og den 'tyske' opfattelse af statsborgerskab har jeg hentet fra Uffe Østergård: *Hvorhen Europa?*, Djøf Forlag, Kbh. 2018, s. 47-51, 193-94.

Henvisningerne til Albertsen om trance og anamnetisk effekt er til s. 56 og 72ff i hans bog *Lyrik der synges*, Berlingske forlag 1978.

Kapitel 4: Tre typer nationalhymner

Om Marseillaise-inspiration i danske fædrelandssange, Kirsten Sass Bak: "Marseillaise-intonationer i dansk og slesvig-holstensk folkesang", *Sumlen*, 1987, s. 9-37.

L. Engelstoft om Marseillaisen: *Tanker om Nationalopdragelsen*, København 1808, s. 113. Om Marseillaisens magi i 2022: *Information* 25/1 2022, s. 9. Om franske præsidenters forskellige versioner af Marseillaisen, se Ulrich Ragozat: *Die Nationalhymnen der Welt. Ein kulturgeschichtliches Lexikon*, Freiburg-Basel-Wien 1982, s. 93.

Vedrørende J.G. Herders ideer og den nationalromantiske historieforståelse i Danmark, se Tine Damsholt: "Jeg ser de bøgelyse øer – og dette folk er vort. Om emotionalisering, subjektivering og danske sange", i: *Antropologi* 42, 2000, s. 49-67 (tema: Danskhed).

Svensk Wikipedia: "Den sjungande revolutionen" om de tre baltiska lande frigørelse fra Sovjetunionen 1987-91.

Opfattelsen af visse nationalmelodier som fanfarer, se fx Engelsk Wikipedia "National anthem".

Du gamla, du fria's oprindelse som folkemelodi: Se melodierne til Svend Grundtvig m.fl.: *Danmarks gamle Folkeviser*, bd. 11, Kbh. 1976, nr. 458, fx 458/3.

Tilpasning af nationalhymne-melodier til en norm, se Ulrich Ragozat: *Die Nationalhymnen der Welt*, s. 179-81; Xing Hang: *Encyclopedia of National anthems*, 2, 2011, s. 607.

Kapitel 5: Nationalhymner som udtryk for kulturel og politisk nationalisme

Faser i nationalismen i Europa i 19. årh.: Hroch 2000, s. 22-24.

Drømmen om gamle folkevisers genoplivelse i et folkeligt liv: Karl Clausen: *Dansk Folkesang gennem 150 år*, Forlaget Fremad 1956 s. 133-204, og Kuhn 1990.

Politisk nationalisme: Gellner 1981, s. 1.

Uffe Østergård-citatet er fra hans artikel i antologien *Klassisk og moderne samfundsteori*, 2, 2020, s. 963.

Kapitel 6: Hvordan er de to danske nationalhymner opstået, brugt og tilslebet?

Nationalsangskonkurrencen 1818-19 beskriver jeg ud fra Flemming Conrad: "Konkurrencen 1818 om en dansk nationalsang", i: Ole Feldbæk (red.): *Dansk identitetshistorie*, bd. 2, København 1991, s. 150-252. Citatet om den danske nations hengivenhed til kongen siden oldtiden er fra samme artikel s. 153.

Om Schleswig-Holstein-sangen og de dansk-tyske nationale spændinger, se Gerd Stolz: *Schleswig-Holstein meerumschlungen... 150 Jahre Schleswig-Holstein-Lied*, Kiel 1994; og Henning Unverhau: *Gesang, Feste und Politik. Deutsche Liedertafeln, Sängerfeste, Volksfeste und Festmähler und ihre Bedeutung für das Entstehen eines nationalen und politischen Bewusstseins in Schleswig-Holstein 1840-1848*, Frankfurt am Main 2000 (Kieler Werkstücke Reihe A, 25).

Vedr. „Der er et yndigt land“: Hans Brix-citatet er fra hans bog *Digterne og Fædrelandet*, København 1942, s. 63; desuden henviser jeg til Hans Kuhns interessante sangbogsundersøgelser og analyser i hans bog *Defining af Nation in Song*, Kbh. 1990. Endvidere Inge Adriansens informationsrige *Nationale symboler i Det Danske Rige 1830-2000*, 1, 2003, s. 179, 184, 188-98 (om mellemkrigstiden) m.m.

Instruks for Udenrigstjenesten af 1965, bd. 1, s. 209, og Instruks for Udenrigstjenesten, bd. 1, 1997, s. 13.

Kapitel 7: Hvordan kan nationalhymner udskiftes?

Om 'de tyskes sang' bygger jeg bl.a. på F. Gunther Eycks "Germany. Das Lied der Deutschen (August H. Hoffmann von Fallersleben)", i sammes: *The Voice of Nations. European National Anthems and their Authors*, Westport Connecticut og London 1995, s. 163-79. Den russiske nationalsangs historie bygger især på J. Martin Daughtry: "Russia's New Anthem and the Negotiation of National Identity", *Ethnomusicology*, bd. 47:1, 2003 s. 42-67. Tysk Wikipedia: "Nationalhymne", "Das Lied der Deutschen"

Kapitel 8: Overnationale nationalhymner

Engelsk Wikipedia: "National anthem of Scotland", "God Save the Queen", "National anthem of Northern Ireland", "Anthems of the soviet republics", "List of U.S. state songs", "Anthems of the soviet republics". Om Australien bl.a.: Leder i *The Sidney Morning Herald* 11. november 2020, tilgået på Internettet 15/10 2021. Europa-hymnens tilblivelse og Karajans rolle heri er inden for

de senere år blevet grundigt beskrevet i to artikler, der er tilgængelige på Nettet, af Thomas Betzwieser og Beate Angelika Kraus i Albrecht Rietmüllers antologi *The role of music in European integration: Conciliating Eurocentrism and Multiculturalism*, Berlin/Boston 2017, samt af Esteban Buch i artiklen "On Herbert von Karajan's European Anthem" i *Proceedings of the conference Beethoven-Perspektiven 2020*. Bulletin for de Europæiske Fællesskaber, 4, er citeret fra Bjarne Møldrup: "Hvad har Beethoven med sagen at gøre?" i Finn Gravesen (red.): *Musikken har ordet*, 1993, s. 96. Johan Fornäs: *Signifying Europe*, University of Chicago Press 2013. De 16 EU-landes "erklæring 52" om EU's symboler har jeg fra Den Europæiske Unions Tidende 7/6 2016, se <https://eu-lex.europa.eu>. EU's tolkning af europahymnens budskab er citeret efter den dansksprogede hjemmeside european-union.europa.eu: "Europahymnen". Oplysningen om Karajans arvingers ret indtil 2059 til royalty for brugen af dirigentens arrangement af Europahymnen stammer fra KODA. Engelsk Wikipedia: "Anthem of Europe", "Europe (anthem)", "Te Deum (Charpentier)", "The ASEAN Way", "ASEAN Song of Unity", "Nkosi Sikelel' iAfrika", "Let Us All Unite and Celebrate Together", "Olympic hymn", "UEFA Champions League Anthem". Fransk Wikipedia: "Marc Antoine Charpentier". Interview med Uffe Østergård i *Kristeligt Dagblad* 30. april 2016.

Kapitel 9: Hvordan opretholder en nationalsang sin status?

Om teori og praksis bag den "banale" nationalisme, se Michael Billig: *Banal Nationalism*, London, Thousand Oaks og New Delhi 1995. Den nordiske Hymne

er præsenteret i en artikel i Politiken, 2. sektion, 27/10 2016. I fx DR P1-udsendelsen "4. division" den 4. feb. 2022 diskuterede Sørine Gotfredsen og Mathias Hammer, om "Der er et yndigt land" burde udskiftes som dansk nationalsang.

Kapitel 10: Hvordan bruger komponister nationalhymners melodier i deres musik?

Engelsk Wikipedia: "God Save the Queen", note 112, der henviser til kongehusets hjemmeside. Tysk Wikipedia: "Hymnen (Stockhausen)", hvorfra jeg har oversat Stockhausens udtalelse. Tysk Wikipedia: "Die Grenadiere" om Wagners orden og pekuniære belønning. Om Beethovens "skamløse leften" for den nationalistiske tidsånd, se Lewis Lockwood: *Beethoven. Livet og musikken*, New York 2003, dansk udgave 2012 s. 357-58 (de syv variationer over God Save the King har værkbetegnelsen WoO 78, og *Wellingtons Sejr* er op. 91). Engelsk Wikipedia: "Hatikvah".

Kapitel 11: Nationalhymner i det 21. århundrede

Engelsk Wikipedia: "O Canada" (set 3/11 2021), "Els Segadors", "Hatikvah". Om debatten i Østrig: "Umoderne nationalsang støves af i 2014", set på gransen.dk; "Schweiz vil afskaffe Gud i nationalsangen", set på kristeligt-dagblad.dk 7/11 2014. Striden om Hong Kongs oprørske sang, se Engelsk Wikipedia: "Glory to Hong Kong"; den store japanske avis The Asian Shimbun, p. 1, 31. juli 2021 (tilgået på Nettet 17. okt. 2021); samt Nikkei Asia 28. juli 2021; BBC har lagt en sammenfatning af begivenheden ud på YOUTUBE: "Glory to Hong Kong BBC

News"; desuden et Ritzau-telegram 4/6 2020 kl. 7:37 set på www.information.dk. Om Schweiz: Oplysninger på *Grænsen.dk* (*Grænsen, Magasin om mindretal, sprog og kultur, udgivet af Grænseforeningen*) og www.chymne.ch. De to Carl Nielsen-citater er hentet fra John Fellow: Carl Nielsen til sin samtid, 1, Kbh. 1999, s. 312, og s. 354 (gengivet med moderne retskrivning).

Kapitel 12: Smith og Carlos – et halvt århundrede senere

Om Tommie Smiths kuldegysninger: Artikel af Steve Rose om begivenheden i The Guardian 14/10 2020; set på www.theguardian.com 12/1 2022. Engelsk Wikipedia: "Peter Norman", "Colin Kaepernick". San Jose State Universitys hjemmeside <https://sjsu.blogs.edu>. Colin Smiths og John Carlos' selvbiografier: Silent Gesture. The Autobiography of Tommie Smith (Tommie Smith og David Steele, Philadelphia 2007) og The John Carlos Story (John Carlos og Dave Zirin, Chicargo 2013). Om Irans tavse nationalsang, se Lasse Ellegaard: "Irans landshold gav præstestyret en fuckfinger", Dagbladet Information 23. november 2022 s. 11.